

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE İTHALATA BAĞIMLILIKTAKİ DEĞİŞME: GİRDİ-ÇIKTI YAKLAŞIMIYLA BİR UYGULAMA

Ş. Mustafa ERSUNGUR¹
E. Demet EKİNCİ²
Abdullah TAKIM³

Özet: Bu çalışmada Girdi-Çıktı analiziyle, Türkiye’de sektörlerin ithalata bağımlılık derecesinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanan 2002 yılı Girdi-Çıktı Akım Tablosundan yararlanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, geriye bağlantı etkisi en yüksek olan sektörler; tetkik ve arama hariç, “ham petrol ve doğalgaz çıkarımı ve bunlarla ilgili hizmet faaliyetleri”, “büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı”, “ormancılık, tomrukçuluk ve ilgili hizmet faaliyetleri”dir. İleriye bağlantı etkilerinin en yüksek olduğu sektörler ise; “kimyasal madde ve ürünlerin imalatı”, “ana metal sanayi”, “b.y.s. makine ve teçhizat imalatı”dır.

Anahtar Kelimeler: Girdi-Çıktı, İthalata Bağımlılık, Kilit Endüstriler

Abstract: In this study, it is to measure the import dependency of sectors in Turkey by using The Input-Output analysis. The study covers Input-Output Table compiled by Turkish Statistical Institute (TurkStat) for the year of 2002. In respect of empirical findings, sectors with strong backward linkages are “extraction of crude petroleum and natural gas; service activities incidental to oil and gas extraction excluding surveying”, “manufacture of office machinery and computers”, “forestry, logging and related service activities”. The sectors owning the highest effects of forward linkages are also “manufacture of chemicals and chemical products”, “manufacture of basic metals”, “manufacture of machinery and equipment n.e.c”.

Keywords: Input-Output, Import dependency, Key Industries

I. Giriş

Ülkemizin son dönem ihracatında ciddi bir artış yaşanmış, ihracatımız 2007’de 100 milyar dolar sınırını aşarken, 2008’de 132 milyar dolara ulaşmıştır. Buna karşılık ithalatın ihracattan daha hızlı bir şekilde artış gösterdiği görülmüştür. Aynı dönemde ithalat 201 milyar dolar olarak gerçekleşirken, ihracatın ithalatı karşılama oranı ise %65 olarak belirlenmiştir. Bu durum ülkemizde ihracatçı imalat sanayinin giderek artan oranlarda ithalata, ithal girdilere bağımlı hale gelmesinin bir sonucu olarak görülmektedir (TÜİK, İstatistik Yıllığı 2008, s. 251).

Mevcut ticaret yapımızda toplam ithalatımızın önemli bir kısmını sermaye ve ara malları oluşturmaktadır. Hatta yapılan ihracat ile hammadde ithalatı bile karşılanamamaktadır. Bunun sonucunda ihracatta meydana gelen her artış ithalata yansımakta, bu ise dış açığı ve buna bağlı olarak cari açığı her

¹ Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü

² Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü

³ Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü

geçen gün daha da artırmaktadır. Sonuç olarak ihracatımızdaki artışa rağmen cari açığımız büyümektedir. Cari açık sorununun yanı sıra aşırı boyutlardaki hammadde ithalatı yerli ara malı üreticilerinin üretim hacmini de daraltmaktadır. Bunun sonucunda ülkemizdeki ihracat artışı başka ülkelerin üretim ve istihdam sürecine yansımaktadır.

Günümüz koşullarında dünya ekonomisinin karşılıklı bağımlılık özelliği, elbette dışa bağımlılığın tamamen ortadan kaldırılmasını mümkün kılmamaktadır. Ancak gerek üretimden elde edilen gelirin büyük bir kısmının yurtiçinde tutulması, gerekse ürünlerin yerli katkı paylarının artırılması suretiyle, istihdam, yatırım ve yurtiçi katma değer daha da artırılması, bu bağımlılığın mümkün olan en düşük seviyelere çekilmesini gerektirmektedir. Bu amaçla ekonomide ileri ve geri bağlantı etkileri yüksek endüstrilerin belirlenmesi ve bu sektörlerin gelişiminin sağlanması önem taşımaktadır. Çünkü ileri bağlantı etkisi yüksek olan endüstriler diğer sektörlerde girdi olarak kullanıldıkları için, ülke dışı kaynaklara olan bağımlılığı azaltılmasına, diğer taraftan geri bağlantı etkileri yüksek olan endüstriler ise diğer sektörlerden girdi talebinde bulunacağından ekonominin uyarılması ve canlanmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla böyle bir çalışma, sektörleri dışa bağımlılıktan kurtaracak sektörel bazda alınması gereken önlemlerin neler olduğunu ortaya çıkarabilecektir. Bu doğrultuda çalışmamızda ithalatın bağımlılık derecesi ve ülke ekonomisi açısından kilit endüstrilerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışma iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısmında çalışmanın kapsamı ve yöntemi üzerinde durulmakta, girdi-çıkıtı yöntemi hakkında kısa bilgi verilmektedir. İkinci kısımda ise Türkiye'nin girdi-çıkıtı akım tablolarına dayanarak ithalatta meydana gelen gelişmelerin araştırılması yani, ithalatın geriye ve ileriye bağ etkilerinin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

II. Amaç, Kapsam Ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de endüstriler arası ara girdi alışverişlerinde doğrudan ve dolaylı etkilerle ortaya çıkan ithalata bağımlılığın belirlenmesidir. İthalata bağımlılığı etkileyen nihai talep kesimi otonom kalemlerden oluşmakta olup, çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Çalışmada kullanılan temel veri kaynağı TUIK tarafından hazırlanan Türkiye Ekonomisi'ne ait 2002 yılı Girdi-Çıkıtı (G-Ç) akım Tablosu'dur. Bilindiği gibi bu tabloların hazırlanması 1959 yılına kadar uzanmaktadır. Günümüze kadar 1968, 1973, 1979, 1985, 1990, 1996, 1998 ve 2002 yıllarına ait olmak üzere sekiz tablo yayınlanmıştır. En son yayınlanan girdi çıkıtı akım tablosu 2002 yılına aittir. Bu sebeple çalışmaya en son yayınlanan 2002 yılına ait girdi çıkıtı akım tablosu dahil edilmiştir.

Endüstriler arası yaklaşım, milli ekonominin yapısal özelliklerini yansıtan bilgileri, belirli bir tekniğe göre, G-Ç tablosu olarak bilinen ve ham verileri kapsayan bir tabloda toplar. Bu tablodan çıkarılan katsayı matrisleri ve ters matris yardımıyla da ekonomik yapıyı analiz eder. Analizin hareket noktası,

endüstriler arası yapısal bağımlaşmanın ölçülmesidir (Ersungur, 2005: s.121). Bu tablolardan yukarıda belirtilen genel kullanım yanında, diğer pek çok alanlarda da yararlanılmaktadır. Bunlardan biri de ithal gereklerini ve nihai talepteki belirli değişikliklerin ödemeler dengesine etkilerini tahmin etmektir (Thirlwall, 1990: s.237). İthalatın yapısı ile yurtiçi ve yurtdışı endüstrilerinin birbirleriyle olan ara girdi alışverişi de yine bu tablolardan ortaya konulabilmektedir. Bunun için, özel bir ithalat matrisini kullanmak anlamlı olmaktadır. Bu matriste tıpkı yerli ara girdilerde olduğu gibi, yurtiçi endüstrilerin kullandıkları ithalat yer almaktadır. İthalat matrisi türetilmiş yardımcı bir araç olarak, yurtiçi G-Ç tablosuna ilave edilmek suretiyle farklı bir endüstri gibi işlem görmektedir (Fleissner, 1993: s.44).

Türkiye'nin G-Ç tablolarından da elde edilebilen bilgilerle oluşturulan ters ithalat matrisleri ekonominin ithalata bağımlılığının ölçülmesine yaramaktadır. Herhangi bir yıla ait ters ithalat matrisi; o yıla ait ithal girdi katsayıları matrisi ile aynı yılın yerli girdi katsayıları matrisinin tersinin çarpımı ile bulunmaktadır. Buna göre;

$$A_t = A_m + A_d \quad (1)$$

Burada;

A_t : toplam girdi katsayıları matrisini,

A_m : ithal girdi katsayıları matrisini,

A_d : yerli girdi katsayıları matrisini gösterir.

Herhangi bir yıla ait ters ithalat matrisi ise;

$$R = A_m \cdot [I - A_d]^{-1} \quad (2)$$

şeklinde gösterilmektedir (Bocutoğlu, 1990: s.153).

Endüstrilerin toplam ithalatlarının bulunmasında yukarıdaki formüle göre, bir endüstri için elde edilen ithal ara girdi miktarlarına nihai kullanım amaçlı ithalat ilave etmek suretiyle toplam ithalat değerlerine ulaşılır. Ancak, bu çalışmanın amacı itibarıyla, nihai talep ve ona etki edecek diğer bütün unsurlar kapsam dışı tutulmuştur.

Ters ithalat matrisinin sütun toplamları;

$$R_j = \sum_{j=1}^n r_{ij} \quad (j=1, 2, \dots, n) \quad (3)$$

j endüstrisi malına son talep bir birim arttığında doğrudan ve dolaylı olarak tüm endüstrilerin çıktılarına karşı duyulan ithal gereksinimlerinin toplamını verir. Diğer bir ifadeyle, j endüstrisinin bir birimlik daha fazla üretim gerçekleştirmek için bütün endüstrilerden satın alacağı ithal girdi miktarlarının toplamını verir. Bu toplamlar endüstrilerin ithalatta geriye doğru bağlantı etkilerini ifade eder ve R_j yükseldikçe ekonominin ithalata bağımlılığı artarken, tersi durumunda ithalata bağımlılık azalmaktadır.

Ters ithalat matrisinin satır toplamları ise;

$$R_i = \sum_{j=1}^n r_{ij} \quad (i=1, 2, \dots, n) \quad (4)$$

olarak gösterilir ve tüm endüstrilerin mallarına olan son talep birer birim arttığında, bu talep artışını karşılamak için yapılacak üretimin ne kadar i endüstrisi ithal malı ithalini gerektireceğini gösterir. Diğer bir ifadeyle satır toplamları, ithalatın ileriye doğru bağlantı etkilerini yansıtırlar. Böylece, son talep düzeyinde genel bir yükselme olduğunda, hangi endüstri malından ne kadar ithal edilme zorunluluğunun ortaya çıkacağını R_i gösterecektir.

Girdi-Çıktı analizi kullanılarak Türkiye ekonomisi üzerine yapılan birçok çalışma bulunmaktadır. Son dönemde yapılan çalışmalardan birisi Tunç tarafından 2004 yılında yapılmıştır. Çalışmada Türkiye ekonomisinin yapısal değişimi ‘Yapısal Ayırıştırma Analizi’ (YAA) çerçevesinde 1985–1996 dönemi için irdelenmiştir. Ele alınan bu dönem 1985–1990 ve 1990–1996 olmak üzere iki alt döneme ayrılmıştır. Çalışmada 1985–1996 döneminin tümü ilk alt-dönem ile hemen hemen aynı özellikleri gösterdiği sonucuna varılmıştır. Dönemin tümünde nihai yurtiçi talebin artışı toplam üretim artışında en yüksek paya sahip olarak bulunmuştur (Tunç, 2004, s.23).

Ersungur ve Kızıltan (2005), Girdi-Çıktı yöntemiyle Türkiye ekonomisinde ithalata bağımlılığı 1973, 1979, 1985, 1990, 1996 ve 1998 yıllarına ait Girdi-Çıktı akım tabloları kullanarak analiz yapmış ve bu yıllara göre değişimini incelenmişlerdir. Sonuçlara göre, ekonomide kilit konumdaki imalat sanayinde yer alan sektörler, gerek 1980 öncesi ve gerekse 1980 sonrasında dönemlerde ithalata bağımlı bir şekilde gelişmektedir.

Özdemir ve Yüksel (2006) Türkiye’de enerji sektörünün yıllara göre endüstriler arası ara girdi alışverişlerinde doğrudan ve dolaylı etkileri ve bunların yıllara göre değişimini gözlenmişlerdir. Çalışmada enerji sektörünün alt sektörlerinin hem ileri bağlantı hem de geri bağlantı etkilerinin üst sıralarda yer aldığı görülmektedir. Sonuçlara göre enerji sektörünün alt sektörlerinin büyük çoğunluğunun lokomotif (kilit) sektör olduğu belirtilmiştir (Özdemir ve Yüksel, 2006, s.17).

Çondur ve Evlimoğlu tarafından 2007 yılında yapılan çalışmada Leontief Girdi-Çıktı yönteminden faydalanarak, Türkiye’de Madencilik Sektörünün analizi yapılmıştır. Bu çalışmada, TÜİK tarafından yayınlanan 1996 yılı Girdi-Çıktı akım tablosu kullanılmıştır. Sonuçlara göre, en fazla gayri safi katma değer artışı olan sektör “Kok fırını ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı” sektörüdür (Çondur ve Evlimoğlu, 2007, s.38).

Demir ve Kula (2008), ithal edilen ara mallar ve hizmetlere odaklanarak, 1998 yılına ait Girdi-Çıktı tablosu ile talep ve arz yönlü analizler yapmışlardır. Çalışmada hem geriye hem de ileriye bağlantıları güçlü olan sektörler “ulaştırma ve haberleşme”, “gıda ürünleri, içecek ve tütün ürünleri”, “ana metal ve metal eşya sanayi”, “tarım, avcılık, ormancılık vb.”, “mali aracı

kuruluşlar”, “kimyasal maddeler ve ürünleri imalatı” ve “tekstil ürünleri ve giyim eşyası” olarak bulunmuştur (Demir ve Kula, 2008, s.110).

Eşiyok (2008), Girdi-Çıktı metodolojisini kullanarak Türkiye Ekonomisinin üretiminin ve ihracatın ithalata bağımlılığını belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmada, 1990–98 döneminde ihracatın ithalat gereksiniminin önemli ölçüde arttığı belirtilmektedir (Eşiyok, 2008, s.150).

III. Türkiye Uygulaması

Çalışmayı kapsayan 2002 yılına ait veriler yukarıdaki denklemlere uygulanmış ve elde edilen ters ithalat matrisinin sütun toplamları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Daha öncede belirtildiği gibi ters ithalat matrisinin herhangi bir j sütunundaki elemanların toplamı, bu sütunun belirttiği endüstrinin ürettiği mala karşı nihai talepte bir birimlik artışı karşılamak için ekonomiyi oluşturan tüm endüstrilerin yapmaları gereken üretim artışlarını verir (Ersungur, 2005, s.154). Diğer bir ifadeyle geri bağlantı etkileri yüksek olan endüstriler diğer endüstrilerden girdi talebinde bulunarak ekonominin uyarılması ve canlanmasına sebep olmaktadır.

Aşağıda verilen Tablo.1’den görüleceği gibi, 2002 verilerine göre Türkiye ekonomisinde geriye bağlantı etkisi en yüksek ilk on sektör şunlardır: “tetkik ve arama hariç, ham petrol ve doğalgaz çıkarımı ve bunlarla ilgili hizmet faaliyetleri”, “büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı”, “ormancılık, tomrukçuluk ve ilgili hizmet faaliyetleri”, “suyun toplanması, arıtılması ve dağıtılması”, “gayrimenkul faaliyetleri”, “tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı”, “eğitim hizmetleri”, “maden kömürü, linyit ve turba çıkarımı”, “balıkçılık, balık üretme ve yetiştirme çiftliklerinin işletilmesi ve balıkçılıkla ilgili hizmetler”, “zorunlu sosyal güvenlik hariç, sigorta ve emeklilik fonları ile ilgili faaliyetleri”dir.

Ters ithalat matrislerinin satır toplamları ise, her endüstrinin toplam üretimi birer birim artırmak için diğer endüstrilere satmak zorunda olduğu ürünün toplamını göstermekte olup, üretim artışıyla birlikte ithal girdi kullanımının azalması o sektörün dışa bağımlılığının da azalması şeklinde yorumlanmaktadır. Buna göre endüstrilerin ters ithalat matrisleri satır toplamlarından elde edilen değerler aşağıda Tablo.2’de verilmiştir.

Tablo.1: Ters İthalat Matrisleri Sütun Toplamları
(Geriye Bağlantı Etkileri)

Sektör No	Sektör	Önem sırası	R2002
1	Tarım, avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	14	0,6786
2	Ormancılık, tomrukçuluk ve ilgili hizmet faaliyetleri	03	0,8730
3	Balıkçılık, balık üretme ve yetiştirme çiftliklerinin işletilmesi ve balıkçılıkla ilgili hizmetler	09	0,7679
4	Maden kömürü, linyit ve turba çıkarımı	08	0,7853
5	Tetkik ve arama hariç, ham petrol ve doğalgaz çıkarımı ve bunlarla ilgili hizmet faaliyetleri	01	0,9813
6	Uranyum ve toryum cevheri madenciliği	58	0,0000
7	Metal cevheri madenciliği	15	0,6757
8	Taşocakçılığı ve diğer madencilik	23	0,5928
9	Gıda ürünleri ve içecek imalatı	56	0,2899
10	Tütün ürünleri imalatı	50	0,3527
11	Tekstil ürünleri imalatı	51	0,3420
12	Giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması	55	0,2974
13	Derinin tabak., işl.; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı ve ayakkabı imalatı	48	0,3691
14	Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)	54	0,3197
15	Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	40	0,4435
16	Basım ve yayım; plak, kaset v.b. kayıtlı medyanın çoğaltılması	44	0,4288
17	Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı	43	0,4294
18	Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	21	0,6110
19	Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı	46	0,3932
20	Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	45	0,4087
21	Ana metal sanayi	32	0,5267
22	Makine ve teçhizatı hariç; metal eşya sanayi	41	0,4371
23	B.y.s. makine ve teçhizat imalatı	16	0,6632
24	Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı	02	0,9353
25	B.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı	34	0,5095
26	Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	27	0,5680
27	Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı	06	0,7883
28	Motorlu kara taşıtı , römork ve yarı-römork imalatı	37	0,4784
29	Diğer ulaşım araçlarının imalatı	11	0,7373
30	Mobilya imalatı; b.y.s. diğer imalat	49	0,3657

Tablo.1 Ters İthalat Matrisleri Sütun Toplamları
(Geriye Bağlantı Etkileri) (Devamı)

Sektör No	Sektör	Önem sırası	R2002
31	Yeniden değerlendirme	57	0,2198
32	Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı	53	0,3203
33	Suyun toplanması, arıtılması ve dağıtılması	04	0,8114
34	İnşaat	39	0,4566
35	M. taşıtlar ve motosikletlerin satışı, bakımı ve onarımı; m. taşıt yakıtının perakende satışı	31	0,5385
36	Toptan ticaret ve ticaret komisyonculuğu, m. taşıtlar ve motosikletler dışında kalan	24	0,5879
37	Perakende ticaret, m. taşıtlar ve motosikletler dışında kalan, kişisel ve ev eşya tamiri	13	0,6869
38	Oteller ve lokantalar	38	0,4650
39	Kara taşımacılığı ve boru hattıyla taşımacılık	22	0,6056
40	Su yolu taşımacılığı	12	0,7047
41	Havayolu taşımacılığı	47	0,3881
42	Destekleyici ve yardımcı ulaştırma faaliyetleri; seyahat acentelerinin faaliyetleri	36	0,5020
43	Posta ve telekomünikasyon	29	0,5588
44	Sigorta ve emeklilik fonları hariç, mali aracı kuruluşların faaliyetleri	17	0,6625
45	Zorunlu sosyal güvenlik hariç, sigorta ve emeklilik fonları ile ilgili faaliyetler	10	0,7624
46	Mali aracı kuruluşlara yardımcı faaliyetler	42	0,4302
47	Gayrimenkul faaliyetleri	05	0,7931
48	Operatörsüz makine ve teçhizat ile kişisel ve ev eşyalarının kiralanması	26	0,5688
49	Bilgisayar ve ilgili faaliyetler	19	0,6442
50	Araştırma ve geliştirme hizmetleri	52	0,3332
51	Diğer iş faaliyetleri	18	0,6518
52	Kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik	20	0,6174
53	Eğitim hizmetleri	07	0,7867
54	Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	33	0,5211
55	Kanalizasyon, çöp ve atıkların toplanması, hıfzısıhha ve benzeri hizmetler	35	0,5089
56	Başka yerde sınıflandırılmamış üye olunan kuruluşların faaliyetleri	30	0,5503
57	Eğlence, dinlenme, kültür ve sporla ilgili faaliyetler	25	0,5850
58	Diğer hizmet faaliyetleri	28	0,5589
59	Evlerde yaptırılan hizmet işleri	59	0,0000

Kaynak: TUIK, 2002 yılı G-Ç Tablolarından hesaplanmıştır.

Tablo.2: Ters İthalat Matrisleri Satır Toplamları
(İleriye Bağlantı Etkileri)

Sektör No	Sektör	Önem sırası	R2002
1	Tarım, avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	11	0,9346
2	Ormancılık, tomrukçuluk ve ilgili hizmet faaliyetleri	28	0,1975
3	Balıkçılık, balık üretme ve yetiştirme çiftliklerinin işletilmesi ve balıkçılıkla ilgili hizmetler	41	0,0011
4	Maden kömürü, linyit ve turba çıkarımı	22	0,5953
5	Tetkik ve arama hariç, ham petrol ve doğalgaz çıkarımı ve bunlarla ilgili hizmet faaliyetleri	15	0,7993
6	Uranyum ve toryum cevheri madenciliği	44	0,0000
7	Metal cevheri madenciliği	59	-0,0082
8	Taşocakçılığı ve diğer madencilik	33	0,1045
9	Gıda ürünleri ve içecek imalatı	19	0,7087
10	Tütün ürünleri imalatı	37	0,0068
11	Tekstil ürünleri imalatı	18	0,7401
12	Giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması	36	0,0367
13	Derinin tabak., işl.; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı ve ayakkabı imalatı	27	0,2216
14	Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)	29	0,1846
15	Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	07	1,3981
16	Basım ve yayım; plak, kaset v.b. kayıtlı medyanın çoğaltılması	34	0,0990
17	Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı	04	2,0213
18	Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	01	3,9589
19	Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı	14	0,8028
20	Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	26	0,3045
21	Ana metal sanayi	02	2,9105
22	Makine ve teçhizatı hariç; metal eşya sanayi	12	0,8526
23	B.y.s. makine ve teçhizat imalatı	03	2,4766
24	Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı	08	1,2872
25	B.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı	16	0,7897
26	Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	05	1,9423
27	Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı	13	0,8089
28	Motorlu kara taşıtı , römork ve yarı-römork imalatı	09	0,9459
29	Diğer ulaşım araçlarının imalatı	06	1,7694
30	Mobilya imalatı; b.y.s. diğer imalat	23	0,5393

Tablo.2 Ters İthalat Matrisleri Satır Toplamları
(İleriye Bağlantı Etkileri) (Devamı)

31	Yeniden değerlendirme	45	0,0000
32	Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı	30	0,1814
33	Suyun toplanması, arıtılması ve dağıtılması	46	0,0000
34	İnşaat	47	0,0000
35	M. taşıtlar ve motosikletlerin satışı, bakımı ve onarımı; m. taşıt yakıtının per satışı	48	0,0000
36	Toptan ticaret ve ticaret komisyonculuğu, m. taşıtlar ve motosikletler dışında kalan	49	0,0000
37	Per. ticaret, m. taşıtlar ve motosikletler dışında kalan, kişisel ve ev eşya tamiri	50	0,0000
38	Oteller ve lokantalar	51	0,0000
39	Kara taşımacılığı ve boru hattıyla taşımacılık	20	0,6527
40	Su yolu taşımacılığı	17	0,7658
41	Havayolu taşımacılığı	32	0,1169
42	Destekleyici ve yardımcı ulaştırma faaliyetleri; seyahat acentelerinin faaliyetleri	35	0,0770
43	Posta ve telekomünikasyon	31	0,1427
44	Sigorta ve emeklilik fonları hariç, mali aracı kuruluşların faaliyetleri	10	0,9408
45	Zorunlu sosyal güvenlik hariç, sigorta ve emeklilik fonları ile ilgili faaliyetler	24	0,5002
46	Mali aracı kuruluşlara yardımcı faaliyetler	52	0,0000
47	Gayrimenkul faaliyetleri	53	0,0000
48	Operatörsüz makine ve teçhizat ile kişisel ve ev eşyalarının kiralınması	39	0,0027
49	Bilgisayar ve ilgili faaliyetler	40	0,0019
50	Araştırma ve geliştirme hizmetleri	54	0,0000
51	Diğer iş faaliyetleri	21	0,6494
52	Kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik	38	0,0036
53	Eğitim hizmetleri	55	0,0000
54	Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	56	0,0000
55	Kanalizasyon, çöp ve atıkların toplanması, hıfzısıhha ve benzeri hizmet	42	0,0001
56	Başka yerde sınıflandırılmamış üye olunan kuruluşların faaliyetleri	57	0,0000
57	Eğlence, dinlenme, kültür ve sporla ilgili faaliyetler	25	0,4051
58	Diğer hizmet faaliyetleri	43	0,0000
59	Evlerde yaptırılan hizmet işleri	58	0,0000

Kaynak: TUIK; 2002 yılı G-Ç Tablolarından hesaplanmıştır.

Tablo 2.'ye göre, ileriye bağlantı etkilerinin en yüksek olduğu ilk on sektör ise şunlardır: “kimyasal madde ve ürünlerin imalatı”, “ana metal sanayi”, “b.y.s. makine ve teçhizat imalatı”, “kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı”, “radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı”, “diğer ulaşım araçlarının imalatı”, “kağıt ve kağıt ürünleri imalatı”, “büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı” “motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı”, “sigorta ve emeklilik fonları hariç, mali aracı kuruluşların faaliyetleri”dir.

IV. Sonuç

Türkiye ekonomisi 1980 sonrası ciddi yapısal değişimlere uğramış, ithal ikameci sanayileşme stratejisini bırakarak dışa açık politikalar izlemeye başlamıştır. Buna bağlı olarak dış ticaret rakamlarında da hızlı artışlar gerçekleşmiştir. Ancak ticarete yaşanan liberalleşme süreci ve son dönemlerde uygulanan düşük kur etkisiyle, Türkiye ekonomisinin ithalata bağımlılığı gün geçtikçe artmaktadır. Mevcut ekonomik yapıda yapılan ihracat ile hammadde ve ara malı ithalatı bile karşılanamamaktadır. Bunun sonucunda ihracatta meydana gelen her artış ithalata yansımaktadır. Yani ihracat artışları yeni yatırımlar oluşturmak yerine aramalı ithalatı artışı ile kapasite kullanımını artırmakta ve bu da dış açık üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Sonuç olarak bir taraftan dış açık artarken, diğer taraftan ülkemizdeki ihracat artışı başka ülkelerin üretim ve istihdam sürecine yansımaktadır. Geline bu aşamada ithalatı azaltıcı politikaların belirlenmesi ve uygulamaya geçilmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda ülke ekonomisi için ileri ve geri bağlantı etkileri yüksek endüstrilerin tespit edilmesi gerekmektedir. Böylece ekonomi açısından kilit olan endüstrilerin gelişimi sağlanabilecektir.

Yapılan çalışma sonucunda geri bağlantı etkileri en yüksek olan endüstriler “tetkik ve arama hariç, ham petrol ve doğalgaz çıkarımı ve bunlarla ilgili hizmet faaliyetleri”, “büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı”, “ormancılık, tomrukçuluk ve ilgili hizmet faaliyetleri”dir. Bu endüstriler ülke ekonomisi açısından canlandırıcı ve uyarıcı endüstriler olarak nitelendirilebilir. Şöyle ki; bu endüstrilerin üretiminde meydana gelecek her birim artış ona girdi sağlayan diğer endüstrilerde de üretim artışına sebep olacaktır. Bu sebeple bu endüstrilerin ve ona girdi temin eden endüstrilerin ülke içerisinde gelişiminin sağlanması önemlidir.

İleri bağlantı etkileri yüksek olan endüstriler diğer sektörlerde yoğun olarak kullanılan girdileri sunan endüstrilerdir ve ülke dışı kaynaklara olan bağımlılığı azaltma açısından önem arz etmektedirler. Çalışma sonucunda ileri bağlantı etkileri en yüksek olan endüstriler kimyasal madde ve ürünlerin imalatı”, “ana metal sanayi”, “b.y.s. makine ve teçhizat imalatı”, “kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı” şeklinde belirlenmiştir. Sonuçlara göre sanayimiz enerji temininde ve kullandığı bilgi ve teknolojiye büyük oranda dışa bağımlı durumdadır. Bu sektörlerin bazılarında dışa

bağımlılığı azaltmak mümkün görülmeyebilir. Örneğin petrol ürünleri imalatı açısından dışa bağımlılığı azaltmak mümkün olmayabilir. Ancak alternatif enerji üretim yollarının belirlenmesi ve bu üretime yönelik sektörlerin gelişiminin sağlanması bağımlılığın azaltılmasına katkıda bulunabilir.

Sonuç olarak uygulanacak doğru politikalar ile sektörel bazda ekonomik yapının yeniden yapılandırılması ve doğru stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Türkiye bu mevcut yapısında, büyüdüğü ölçüde cari açık vermeye ve daha fazla dışa bağımlı bir yapıda kalmaya devam edecektir.

Kaynaklar

- BOCUTOĞLU, Ersan, (1990), Endüstrilerarası İktisat, Teori ve Türkiye Uygulamaları, KTÜ Basımevi, Trabzon.
- ÇONDUR, F., EVLİMOĞLU, U., (2007), “Türkiye’de Madencilik Sektörünün Girdi Çıktı Analizi Yöntemiyle İncelenmesi” Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı.17, ss. 25-41.
- DEMİR, N., KULA, M., (2008) “Türkiye Ekonomisinin Sektörler Arası Bağlantılarında İhracat-İthalat İlişkileri”, Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları, 3(1-2), ss. 85-116.
- ERSUNGUR, Ş. Mustafa, (2005), Bölgesel İktisat, Atatürk Ü. İ.İ.B.F. Z.F.Fındıkoğlu Araştırma Merkezi Yayın No:219, Erzurum.
- ERSUNGUR, Ş. Mustafa, KIZILTAN, A. (2007), Türkiye Ekonomisinde İthalata Bağımlılığın Girdi-Çıktı Yöntemiyle Analizi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 1, Erzurum, 2007, ss.267-278.
- EŞİYOK, B. Ali, (2008), “Türkiye Ekonomisinde Üretimin Ve İhracatın İthalata Bağımlılığı, Dış Ticaretin Yapısı: Girdi-Çıktı Modeline Dayalı Bir Analiz”, Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları 3(1-2), ss.117-160.
- FLEISSNER, P. U. A., (1993), Input-Output Analyse-Eine Einführung in Theorie und Anwendungen, Wien.
- ÖZDEMİR, A., YÜKSEL, F., (2006), “Türkiye’de Enerji Sektörünün İleri ve Geri Bağlantı Etkileri”, Yönetim ve Ekonomik Dergisi, Cilt:13 Sayı: 2 ss.1-18.
- THIRLWALL, A.P., (1990), Growth and Development, Fourth Edition, McMillan Education Ltd., London.
- TUİK, Input-Output Yapısı, 2002.
- TUİK, İstatistik Yıllığı 2008.
- TUNÇ, İpek, (2004), Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim: Bir Girdi-Çıktı Analizi, ERC Working Paper in Economic 04/07, Ankara.